

АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА

(До 130-річчя від дня народження В. Г. Кричевського)

Анотація – Розглянуто мистецькі аспекти архітектурної спадщини, а саме – стан дослідженості, приклади пам'яток архітектури в різних містах України, які були створені за проектами В. Кричевського.

Ключові слова – архітектурна спадщина, мистецтво, народна архітектура, житло, дерев'яні церкви, громадські споруди.

Ціль дослідження. Висвітлити архітектурну спадщину архітектора В. Г. Кричевського (1873–1952) на прикладі різних міст України.

Задача дослідження. Надати приклади житла громадських і культових споруд, побудованих за проектами В. Г. Кричевського в Полтаві, Галичі та ін..

Поцінуючи культурно-мистецьку спадщину, усвідомлюючи духовну вартісність національних цінностей ми розуміємо як важливо плекати відомості про її кращих представників.

Василь Григорович Кричевський (1873-1952) належить до когорти українських митців, чиї творчі здобутки на терені становлення українського національного стилю були визначним явищем художньої культури. Старійшина славетного роду Кричевських, один з організаторів Української Академії мистецтв, доктор мистецтвознавчих наук, почесний член Української вільної Академії наук (США) увійшов в історію української архітектури як творець нового національного напрямку.

Стати неперевершеним новатором у цьому мистецтві допомогла багатогранність його таланту як блискучого живописця, графіка, майстра декоративно-ужиткового мистецтва, театрального і кінематографічного оформлення, видатного орнаменталіста та геральдиста.

Грунтовні дослідження про внесок В. Кричевського в українську культурно-мистецьку спадщину здійснювались В. Павловським – його найближчим вихованцем та учнем, першим біографом митця Є. Таранушенком; статті Є. Холостенка, П. Лопати, Є. Блакитного, В. Ясієвича, З. Тарахан-Берези, В. Чепелика.

Початок ХХ ст.. знаменний зростом українського національного руху і піднесенням української культури в цілому. Доповіді на археологічних з'їздах про пам'ятники української архітектури, де підкреслювались її особливості та відмінності від сусідніх народів, викликали широкий відгомін серед української громади [3, 399]. Це спричинило етнографічні розвідки щодо вивчення старовинної архітектури, особливо дерев'яної; дослідження в галузі народного мистецтва.

Серед плеяди митців, які формували національну архітектуру (художники – О. Сластьон, М. Самокиш, С. Васильківський; архітектори – С. Тимошенко, К. Жуков, В. Троценко, та ін..) саме В. Кричевський заклав підвалини українського модерного архітектурного стилю [5, 68].

Уроженець Слобожанщини (с. Ворожба, на Харківщині) Василь Григорович Кричевський слухає лекції з історії мистецтва, історії України у Харківському університеті, збирає етнографічні матеріали про українську старовину та народну творчість, виконує численні проекти майстернях місцевих інженерів і зодчих, зокрема У. Бабкіна, С. Загоскіна та О. Бекетова.

Є. Блакитний у статті , присвяченій Кричевському припускає, що його знайомство у домі Загоскіна з малярем Левом Жемчужниковим, «...який свого часу виносив на сторінки журналу «Основа» думки про створення українського національного стилю в архітектурі...», була поштовхом у визначенні скерованості митця у русло відродження і розвитку українського національного мистецтва [1, 23].

Створення архітектурних проектів (будинок Товариства гірничопромисловців – перша нагорода на конкурсі), спілкування з діячами української та російської культури (серед них П. Чайковський,

А. Рубінштейн, М. Врубель, Д. Яворницький та ін.), дружба з самобутніми малярами, участь у виставках, бажання здобути академічно-художню освіту у Петербурзі формують В. Кричевського як цілеспрямовану, багатогранну особистість.

Серед архітектурних творів митця варто назвати взірці українського стилю – переважно великі будинки: народний будинок в Лохвиці (1904), будинки М. Дмитрієва і Милорадовича в с. Яреськи на Полтавщині (1905), школа ім. М. С. Грушевського в Києві на Кирилівській вулиці (1910, план Є. П. Брадтмана), дача М. Терещенка в Старокостянтиніві на Волині (1911), три типові проекти шкіл для Чернігівщини (1912), приміський будинок С. Лаврентьєва на околиці Києва (1913), будинок лікарні М. Стаховського в Вінниці (1913), проект будинку міської бібліотеки в Лебедині (1914), будинок Чубука-Подільського в Переяславі (1923), типовий проект хати-читальні (1925), будинок клубу-читальні ім. Д. Заболотного в с. Чеботарка на Вінниччині (1930), конкурсний проект церкви української громади у Вінніпезі (1947, Канада) [6, 123].

Всі ці твори несуть в собі риси архітектурної морфології стилю, основи якого були сформульовані в шести положеннях О. Сластьоном: 1) чотирихилий дах із заломом; 2) наметові дахи на баштах; 3) трапеційної форми двері і вікна; 4) прорізи з арковими еліптичними перемичками; 5) стовпчики чи колони крученої форми; 6) галереї з різьбленими колонами [5, 67].

Серед унікальних будинків, збудованих за проектом В. Кричевського на особливу увагу заслуговує своєрідний за формами і художнім образом будинок Полтавського земства (1903-1908 р., тепер приміщення краєзнавчого музею). Кам'яна двоповерхова споруда з високим дахом, що прикрашає багатоколірна черепиця, з виступаючою центральною частиною між двома баштами й двома ризалітами на фалангах вражає своєю мальовничістю та глибокою проробкою деталей. Кераміка і майоліка для облицювання інтер'єрів була виконана за спеціальним замовленням учнями Миргородської

керамічної школи та народними майстрами з Опішні. Форми, пропорції, деталі і конструкції будинку були спроектовані на основі традицій народної архітектури. Дві башти, що фланкують середню частину, завершуються ступінчастим пірамідальним дахом, як у багатьох дерев'яних дзвіницях, середній вхід із зрізаними кутами повторює традиційні вхідні одвірки в народному житлі і дерев'яних церквах, орнаментальні оздоби перегукуються з мотивами народного дерев'яного різьблення [1, 39].

Проект Полтавського земства В. Кричевського представлений в стилі «южнорусского ренесанса» зайняв перше місце на конкурсі. За словами С. Таранушенка, цей будинок мав для нашої новітньої архітектури епохальне значення. Від нього, як від зразка, відходила чимала група архітекторів перших десятиліть ХХ століття [6, 120].

Тривалий період життя митця з 1906 по 1943 рр. присвячений відкриттям нових царин у мистецтві книжкової графіки, театру і кіно (в рр. 1925-27 і 1936-39 був головним консультантом в архітектурному оформленні українських фільмів в Одесі і Києві). Під час Другої світової війни деякий час жив у Львові, згодом на еміграції в Німеччині і Франції, а від 1949 р. у Венесуелі, де і помер в 1952 р.

Дослідник В. Січинський, аналізуючи досягнення архітектора, пише: «Кричевський, глибоко відчуваючи український стиль, ...не був зовсім звільнений від пресії мистецьких напрямків його доби, зокрема еклектизму, неоренесанснуну і стилю модерн. У розвитку його творчого процесу спостерігаємо постійне шукання нових ідей і форм,» [3, 399]. Під впливом доби і смаків різних замовників він виконував проекти в різних історичних стилях, але кожному з них старався надати рис національного звучання.

Останньою працею Кричевського на рідній землі був меморіальний музей Шевченка в Каневі (1931-1934 рр., співавтор П. Костирко. В основу проекту було покладено образ української селянської хати. Будинок музею, асиметричний в плані, є частиною цілісного архітектурного ансамблю. Значимість головного входу музею підкреслюється простим за формою

шестиколонним портиком і лопатками, які ритмічно членують стіну будови по вертикалі [2, 250]. Монументальна споруда витончено поєднана з образом звичайної хати насамперед через високий дах, значний виступ карнизу по периметру будинку шляхом стилізації під призьбу гранітного цоколя музею, а також завдяки використанню надбань національного мистецтва в художньому оформленні будинку [4, 26]. В інтер'єрі В. Кричевський створює єдиний стиль, в якому поєднує історичні мотиви з новими суп рематичними прийомами. Тогочасний тотальний режим не дозволив, на жаль, втілити всі задуми архітектора, будинок був позбавлений чудової української орнаменталізації. Всі ознаки національної форми, талановито винайдені майстром, були вилучені під приводом «відсутності коштів».

Аналізуючи його твори, слід відзначити, що розуміння українського стилю і народного орнаменту протягом життя набувало творчої еволюції, що виражалось у дедалі більшому узагальненні конструкцій, у переході від етнографічних копій до творчого трактування, аж до космогонічних уявлень.

Глибоке наукове дослідження, творче переосмислення принципів і форм будови українського народного зодчества є основними рисами українського стилю, що втілював у своїх творах В. Г. Кричевський – геній національної архітектури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блакитний Є. Кричевські. //Василь Кричевський. – К.: Образотворче мистецтво, 1999. – ч. 3–4. – 96 с.
2. Головка Г. В. Архітектура. // Історія українського мистецтва. – К. – Т.5, – 447 с.
3. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К.: МП «Фенікс», 1993, – 550 с.
4. Тарахан-Береза З. Василь Кричевський і Національний Музей-Памятник. – К.: Образотворче мистецтво, 1998, №1.

5. Чепелик В. Внесок художників у формування українського архітектурного стилю початку ХХ століття. – К.: Образотворче мистецтво, 1997, №1.
6. Ясієвич В. Василь Кричевський – співець українського народного стилю. // В кн.. Українське мистецтвознавство, – В.1, – К.: Наукова думка, 1993. – С. 117-126.